Türkiye’de İnsan Haklarının Bugünü: İHO* Üzerine Bir Söyleşi

written by Mertcan Doğan | 10 Aralık 2020

Röportaj: Mertcan Doğan

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB) şöyle diyordu: “Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar.” Bu eşitliğin kabulü ise yüzyıllara dayanan acı deneyimlerin ve hak mücadelelerinin sonucunda elde edilmiş bir kazanımdır. Bu nedenle, İHEB’in kabul edildiği 10 Aralık 1948 tarihinden beri her 10 Aralık günü “İnsan Hakları Günü” olarak dünyanın dört bir yanında kutlanır. DEMOS olarak bizler de eşit ve adil bir dünya için verilen hak mücadeleleri ve bu hak mücadelelerinin sonucunda elde edilen kazanımları hatırlamanın kıymetli olduğunu düşünüyoruz. Türkiye’de yaşamın toplumun büyük bir kesimi için salt hayatta kalma mücadelesine dönüştüğü, insan haklarına dair söz söylemenin giderek zorlaştığı bu günlerde bu alanda faaliyet gösteren aktörlerle bir araya gelmenin ve onların deneyimlerimden öğrenebilmenin değerli olduğuna inanıyoruz. Bu amaçla, bu yıl 10 Aralık’ta İnsan Hakları Okulu (İHO) Proje Koordinatörü Dr. Elçin Aktoprak** ile Türkiye’de insan haklarının bugünü ve alternatif bir insan hakları akademisi olarak İHO deneyimi üzerine bir söyleşi gerçekleştirdik. Keyifli okumalar!

10 Aralık İnsan Hakları Günü yaklaşırken öncelikle şunu sorarak başlamak istiyorum: Bugün Türkiye’de insan hakları dediğimizde aslında neden söz ediyoruz? Sizce insan

hakları kavramı geçtiğimiz yıllarda nasıl bir dönüşüm geçirdi?

Elçin Aktoprak: Çok derin bir krizden bahsediyoruz. Son zamanlarda dünya genelinde hepimizin her alanda en çok kullandığı kelime bu: Kriz. Her alanda, sağlıkta, ekonomide, siyasette ve elbette insan haklarında kriz. Türkiye gibi insan hakları alanında sicili zaten temiz olmayan bir ülkede ve dozu giderek artmış otoriter bir rejim altında yaşayan bizler de bu krizi çok derinden yaşıyoruz. Önemli mücadelelerle kazanılmış adımlarda çok geriye düştük. Ama mesele sadece bu geriye düşme değil. Geriye düşersiniz ve yılmadan mücadeleye devam ederek bu adımı daha ileriye taşıyabilirsiniz. Lakin bu sefer bu krizi sadece Türkiye'de rejimin niteliği üzerinden ele almamız yetersiz kalır. Elbette bu son derece belirleyici bir dinamik bizler için ama bunu dünya genelinde insan hakları alanında yaşanan krizle birlikte de değerlendirmeliyiz. Çıkış yolunu ancak böyle bulabiliriz. "İçinde sıkıştığımız güvenlik politikalarını önce esnetmek sonra aşmak için ne gibi yeni yollar bulabiliriz?" sorusuna cevap aramadan kriz bizim de parçası olduğumuz bir bataklığa dönüşebilir.

2020 yılında Türkiye'de ne gibi insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kaldık? Hafızanızda yer edenler neler? Hem akademinin hem de sivil toplumun bir paydaşı olarak hak ihlallerinin yeterince gündeme geldiğini düşünüyor musunuz?

Elçin Aktoprak: Maalesef o kadar çok hak ihlali var ki… İşkence, kayıplar, haksız tutukluluklar… Hukukun hukuk adına çok rahat çiğnendiği ve ihlallerin meşrulaştırılmaya çalışıldığı bir dönem. Hafızamda hep olanlar ise Osman Kavala, Gültan Kışanak, Selahattin Demirtaş ve diğerleri… Bu ihlaller yeterince gündeme geliyor mu? Elbette hayır. Bilginin sermaye aracılığıyla ve tehditle iktidar lehine tekelleştiği; basın özgürlüğünün, akademik özgürlüğün ihlal edildiği bir ortamda nasıl gelsin? Geldiği yerler, alternatif medya ve alternatif akademi… İnsanların da bu kısıtlı ortamda giderek daha fazla bu alanlara yöneldiğini görüyoruz. Bu durum da elbette önemli ama şu an için gündeme taşımak bağlamında yetersiz.

Peki, Türkiye için insan haklarını konuşmak neden önemli? İnsan haklarını konuşurken ana akıma alternatif, eleştirel bir perspektifi korumak nasıl mümkün?

Elçin Aktoprak: Hayatımıza ve temel haklarımıza saygı duyulan; temel haklarımızın korunduğu; fikirlerimizden, dinimizden, engelimizden, etnik kimliğimizden, cinsiyetimizden, yaşımızdan ve/veya sahip olduğumuz herhangi bir farklılıktan dolayı ayrımcılığa maruz bırakılmadığımız; farklılıklarımızın ve fikirlerimizin kamusal alanda eşit koşullarda temsil edilebildiği bir ülkede yaşayabilmek için önemli. Bu saydıklarımın hiçbiri yok şu an bu ülkede. Bu yokluk Türkiye'de özellikle belli kesimler için farklı farklı bağlamlarda hep olan bir durum. Kürtler için, Aleviler için, gayrimüslimler için, kadınlar için, LGBTİ+ bireyler için… Bugün fark, bu yokluğun hem tüm bu grupları yine ve yeniden kapsaması hem de bu grupların da dışına çıkarak genişlemesi. Zaten ana akım bir insan hakları savunusunun bile olmadığı bir ortamda değil miyiz? Mesela kim bu ana akım? TİHEK mi? Ana akım bile değiller. Ana akım dışına eleştirel bir yaklaşımla çıkmaya gelince insan haklarını herkes için savunduğunuzda, zaten ana akımın dışına çıkarsınız bence. Çünkü failden bağımsız olarak ihlalin kendisine baktığınızda tüm iktidarlara karşı eleştirel bir tutum zaten yaklaşımınıza içkin bir haldedir.

Her geçen gün Türkiye'de insan hakları alanında bilgi üretmenin kriminalize edildiğine, hak savunuculuğu yapmanın güçleştiğine şahit oluyoruz. Dolayısıyla insan hakları alanında faaliyet gösteren aktörlerin özgürce söz söyleyebilecekleri ve dayanışabilecekleri alanlara olan ihtiyaç artıyor. Sizce İHO bu ihtiyaca cevap veriyor mu? Bize biraz İHO'nun hikâyesinden bahseder misiniz?

Elçin Aktoprak: İnsan Hakları Okulu, 2017'de Mülkiye'de İnsan Hakları Merkezi'nin merkezileştirilerek fiili olarak kapatılmasının ve barış imzacılarının ihracının ardından yola çıktı. AB

Delegasyonu'nun Demokrasi ve İnsan Hakları Aracı fonu tarafından desteklenen bir proje. Ama biz hiçbir zaman İHO'ya başlayan ve bitecek olan bir proje olarak bakmadık. İlk başlarken amacımız İnsan Hakları Merkezi'nde ne yapıyorsak onu yapmaya devam etmek ve alternatif bir akademik alan yaratmaktı. Bunu da, elbette eksikleri ve hataları olsa da, bu üç sene içinde bir şekilde kurmaya başladık diye düşünüyorum. Bir yandan OHAL döneminde akademik alanın tahribatını raporladık ve hâlâ bu tahribatı izlemeye devam ediyoruz; öte yandan yirmi farklı çevrimiçi insan hakları atölyesi yürütüyoruz. İnsan haklarının akademide bir alan olarak "sözdeleştiği" bir dönemde, diğer dayanışma akademileriyle birlikte bu alandaki eleştirel eğitime bir şekilde devam ediyoruz. Sanırım bizlere yönelik ilgi de ufak da olsa geleceğe dair bir ışık bizler için. İnsan Hakları Okulu için şimdiye kadar 3000'e yakın başvuru aldık, 400'e yakın kayıtlı katılımcımız var. Gönüllü ve ücretsiz olarak programa devam ediyorlar, düzenlediğimiz farklı etkinliklere aktif olarak katılıyorlar. Her birimiz fakültelerimizde ulaştığımızdan daha farklı bir şekilde ama daha geniş bir kesimle temas ediyoruz. Tüm bunlar bizim hikâyemizin şimdiye kadar gelen kısa bir özeti ve/veya başlangıcı.

8. döneminde olan İHO 2018'ten bu yana ne gibi zorluklarla karşılaştı? Bunları nasıl aştı? Bugün İHO'nun başlangıçta hedeflediği yerde olduğunu düşünüyor musunuz?

Elçin Aktoprak: Yaşadığımız en temel zorluk, itiraf edeyim, çevrimiçi eğitime geçmek oldu. Biz pandemiden çok önce çevrimiçi eğitime başladığımız için, hem bizlerin hem de katılımcıların bir uyum süreci oldu. Atölyelerin yüz yüze verdiğimiz derslerden farklı olması gerektiğini ve farklı olduğunu bizzat deneyimleyerek öğrendik. Uzaktan eğitim bambaşka bir alan ve o alanı hem eleştirel hem aktif bir mecraya dönüştürmeye çalışıyoruz. Yine de hedeflediğimiz yere doğru yürüyoruz diye düşünüyorum. Alternatif ve eleştirel bir akademik alan yaratmak sadece İHO'yla olamaz diğer dayanışma akademileriyle ve sivil toplum örgütleriyle birlikte bunu yapabiliriz. Bunu yaparken de aslında akademiyi de yeniden tanımlıyoruz. Üniversitedeyken var olan eksiklerimizle ve hatalarımızla da artık daha rahat yüzleşebiliyoruz pek çoğumuz. Bu tek cümleye sığan ama ciddi bir sorun ve önemli bir adım bence hepimiz için.

Son olarak, hepimiz için zorlu geçen 2020'yi geride bırakırken önümüzdeki yılda İHO yoluna nasıl devam edecek? Buna dair bir öngörünüz var mı?

Elçin Aktoprak: Projemiz 3 senenin sonuna geldi ama İHO değil. Bir şekilde atölyeleri İHOP (İnsan Hakları Ortak Platformu) bünyesinde koruyarak ama durduğumuz yeri de daha ileri taşıyacak adımlar atarak devam etmek istiyoruz. Kendi aramızda en çok kafa yorduğumuz nokta da ilk başta söylediğim kriz hali ve bu krizi aşmaya yönelik yeni arayışlar. Bunun mevcut politik iklimde zor olduğunun bilincinde olarak ama bunu aşmaya yönelik arayışlardan vazgeçmeden önümüze bakmaya devam edeceğiz.

**İnsan Hakları Okulu (İHO), 2017 yılında, AB Türkiye Delegasyonu Demokrasi ve İnsan Hakları Avrupa Aracı tarafından desteklenen bir "alternatif akademi" projesi olarak ortaya çıkmıştır. Proje yürütücüsü KAGED/İHOP (İnsan Hakları Ortak Platformu), proje ortakları İHD (İnsan Hakları Derneği) ve ODTÜ Mezunları Derneği'dir.*

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarihli ve 217 A (III) sayılı kararıyla benimsenen ve ilan edilen "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi". Detaylı bilgi için bkz; https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf (Erişim Tarihi: 05.12.2020).

***1979 İstanbul doğumlu. 2008'de Batı Avrupa'da Ulus İnşa Süreçleri ve Ulusal Azınlık Sorunları başlıklı teziyle Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktorasını tamamladı. Yine aynı bölümde yardımcı doçent olarak görev yaparken Şubat 2017'de barış imzacısı olması sebebiyle ihraç edildi. Devletler ve Ulusları (Tan Kitabevi, 2010), 21. Yüzyılda Milliyetçilik (der. A.Celil Kaya'yla birlikte) (İletişim, 2016) ve Democratic Representation in*

Plurinational States: The Kurds in Turkey (der. E. Nimni'yle birlikte) (Palgrave, 2018) kitaplarının yazarıdır. Milliyetçilik, azınlık meseleleri ve barış çalışmaları üzerine ders vermekte, çalışmakta ve yazmaktaydı; çalışmaya ve yazmaya devam etmektedir.

This project is funded by the European Union.
Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

HAKLARA DESTEK
İnsan Hakları Örgütlerini Destekleme Programı

Bu blog yazısı Haklara Destek Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Demokrasi, Barış ve Alternatif Politikalar Araştırma Derneği'ne aittir ve Avrupa Birliği'nin ve/veya Haklara Destek Programı'nın görüşlerini yansıtmamaktadır.